

De houding van de Franstalige Belgen tegenover de asielzoekers

Sonia Gsir (CEDEM-ULg), Fabienne Scandella (GERME-ULB), Marco Martinielle (CEDEM-ULg) en Andrea Rea (GERME-ULB)

Het belangrijkste doel van dit onderzoek was de sociale contacten te bestuderen die al dan niet tussen de bewoners van een bepaalde plaats en de asielzoekers tot stand komen. We hebben getracht te ontdekken hoe deze interacties opgebouwd worden, waarbij we eveneens aandacht hebben besteed aan de ideeën die de bewoners zich van de asielzoekers maken. De rol en de implicatie van officiële instellingen (gemeentelijke overheid, politie, OCMW, directie van open centra, enz.) en verenigingen (de NGO's, sportverenigingen, culturele verenigingen, enz.) maken ook deel uit van ons onderzoek. Een tweede bijzonderheid van dit onderzoek ligt in de bestudeerde context en de gebruikte methode. We hebben namelijk gegevens verzameld uit zes verschillende plaatsen van Wallonië en Brussel. Dit veldonderzoek moet gezien worden in een vergelijkend perspectief. We hebben ervoor gekozen de verschillende vormen van interacties tussen bewoners en asielzoekers te vergelijken door de gemeenten met opvangcentra voor asielzoekers (Fraipont, Brussel/Klein Kasteeltje, Rixensart) tegenover de gemeenten te plaatsen waar er geen open centrum is (de wijk van Sainte-Marguerite in Luik, de wijk Bockstael in Brussel, Ottignies). Het doel van deze vergelijkende werkwijze is de invloed te bestuderen van de aanwezigheid of de afwezigheid van een open centrum en het personeel ervan op de ontwikkeling van ideeën betreffende het asiel en de interacties tussen de bewoners en de asielzoekers.

We hebben onze aandacht aan de interacties tussen wijkbewoners en asielzoekers gewijd, of de laatstgenoemden nu in open centra of in privé-woningen verblijven. We trachten op deze wijze na te gaan hoe de ideeën en de praktijken van de autochtone bevolking ten opzichte van de asielzoekers tot stand komen die in hun dagelijkse omgeving, dat wil zeggen de buurt waarin ze leven, aanwezig zijn. Door een beroep te doen op een duidelijk kwalitatieve werkwijze (individuele en collectieve gesprekken), hebben we getracht de verschillende gezichtspunten, de argumenten en de als belangrijk beschouwde gebeurtenissen in het licht te stellen om veranderingen op te wekken in die voorstellingen en in die gewoontes elkaar te ontmoeten of te ontwijken. Veel sociale contacten komen elke dag tot stand dankzij de professionelen die voor de opvang van asielzoekers werken. Daarom hebben wij eveneens gesprekken gevoerd met bedienden van instellingen of verenigingen, zowel als met vrijwilligers en vertegenwoordigers van de officiële overheid van de betrokken gemeenten. Dit heeft ons enerzijds in staat gesteld de beslissende factor in de lokale context te bepalen waarin de interacties tussen de bewoners en de asielzoekers tot stand komen en anderzijds de verschillende gezichtspunten weer te geven (van de buurtbewoners, bewoners, handelaars, politie asielzoekers, enz.) betreffende de plaatselijke en federale politiek op dit gebied.

Het doel van dit onderzoek was tweeledig. In de eerste plaats moesten er bepaalde lacunes in het onderzoek naar asielzoekers in België opgevuld worden. De wetenschappelijke literatuur die aan deze categorie vreemdelingen gewijd is, bestaat hoofdzakelijk uit juridische teksten. De sociale relaties tussen asielzoekers en de plaatselijke bevolking of officiële instellingen zijn nog maar zelden wetenschappelijk bestudeerd. De kwaliteit van deze relaties komt slechts in beperkte opiniepeilingen naar voren, of wanneer de media gebeurtenissen relateren zoals het verzet van de bewoners tegen de inrichting van een nieuw opvangcentrum of een reportage over het leven in de open of gesloten centra. Weinig onderzoek heeft systematisch aandacht besteed aan de vorming

van het anderszijn dat zich ontwikkelt en verandert dankzij de werkelijke of ingebeelde relaties tussen de asielzoekers en de plaatselijke bevolking. De analyse van de interacties in de buurtcontacten of contacten met officiële instellingen heeft het mogelijk gemaakt te zien hoe netwerk van sociale contacten wordt gesponnen tussen, wat Goffmann de zogenaamde “normale” mensen (de bewoners) en “gestigmatiseerde” mensen (asielzoekers) noemt. Wanneer we deze relaties en dit proces blootleggen, is het een manier om de antwoorden te bestuderen die de plaatselijke bevolking op het openbare asielbeleid geeft. Maar het is ook een manier om de kennis in één van de sleutelgebieden van de sociale wetenschappen te doen voortschrijden: namelijk de relaties tussen individuen en groepen in de zogenaamd complexe maatschappen. Anderzijds wilde dit onderzoek eveneens een kennis of een weten verschaffen waaruit voorstellen zouden kunnen ontstaan om de praktijken van onze (federale, regionale of gemeentelijke) instellingen of van de beroepswereld (maatschappelijke werkers, juristen, administratief personeel surveillant, enz.), ja misschien zelfs de “praktijk citoyenne” (organisatie van bewoners) aan te passen of te heroriënteren. Het is niet ons doel kant-en-klare politieke aanbevelingen te geven in de vorm van wetsartikelen, maar eerder ideeën voor te stellen die naar een heroriëntering van bepaalde aspecten van het asielbeleid kunnen leiden.

Het onderzoek heeft vooral de grote complexiteit van de migratorische en post-migratorische situatie in Brussel zowel als op het platteland kunnen aantonen (Martiniello, 1993). De opvang van “nieuwkomers”, hier dus nieuwe migranten of asielzoekers betekent een binnendringen van de macrokosmos in een microkosmos. De migratiegolven in het algemeen zijn inderdaad zeer nauw verbonden met de economische mondialisering en met de internationale geopolitieke en ecologische situatie (Castles, 2002). De aankomst van asielzoekers in Belgische steden en gemeenten toont aan hoezeer het onderscheid tussen lokaal en globaal niveau kunstmatig is. We bevinden ons volop in wat sommigen de “glocalisatie” (Robertson, 1995) noemen. De globale werelddynamiek en de lokale dynamiek zijn onscheidbaar met elkaar verweven. De wereldbelangen worden plaatselijke belangen en het is voor de plaatselijke maatschappelijke werkers en politieke leiders niet eenvoudig zich aan dit nieuwe gegeven aan te passen, dat gemakkelijk de rust van de gemeente of de buurt kan verstoren. Dit kan eveneens de koele houding tegenover de nieuwkomers of soms de systematische verwerping van hen verklaren. De solidariteit met de asielzoekers is echter ook vaak op te merken, want het leed van de één wekt dikwijls de “goede gevoelens” van de ander op.

1. Not wanted and not welcome

In tegenstelling tot de immigranten, die per definitie een legale activiteit: een werk, uitoefenen, schijnen de asielzoekers onder een ongunstig of negatief vooroordeel gebukt te gaan. De immigranten - arbeiders zijn wel gewenst maar niet welkom, terwijl de asielzoekers noch gewenst noch welkom schijnen te zijn. Er bestaat inderdaad, vooral in de gemeenten met een opvangcentrum, dus in plaatsen waar hun identiteit gemakkelijk te herkennen is, een wantrouwende houding van de bewoners tegenover hen, die dikwijls omslaat in angst voor de vreemdeling. Het wantrouwen, zoals dit in Fraipont opgemerkt werd of de verwerping, zoals die zich gemanifesteerd heeft in Rixensart, schijnen de twee houdingen te zijn die de bewoners in een eerste stadium aannemen. Ze kunnen met de tijd evolueren, verminderen of zich tot enkele personen beperken, vooral tot de directe burens van het opvangcentrum of tot de plaatsen waar de asielzoekers regelmatig komen (kleine winkels). Hoewel deze houding van wantrouwen of verwerping minder duidelijk tot uiting komt in gemeenten zonder centrum, worden de asielzoekers er toch ervaren als een directe of indirecte bron van onveiligheid. En omdat ze een gevoel van

onveiligheid oproepen, zijn ze het symbool van het gevaar voor de openbare en sociale orde. Maar hoewel er geen voortdurende klachten over de asielzoekers in Sainte-Marguerite en in Bockstael zijn, worden ze eerder getolereerd dan goed ontvangen.

Het onderzoek heeft echter ook deze vaststelling kunnen relativiseren. Alle plaatselijke bewoners drukken niet systematisch hun angst voor de asielzoekers uit. En hoewel xenofobische uitlatingen soms te horen zijn, geven vooral de bijzondere context of zeer bepaalde interacties aanleiding tot de uitdrukking van angst voor de ander (heterofobie), in de personen van de asielzoekers. Op dezelfde wijze zijn de meningen van de buurtbewoners met de tijd geëvolueerd. En tenslotte hebben we ook uitingen van solidariteit en humanisme en begrip opgemerkt. Maar tegelijkertijd is de tendens om de “ander” op zijn ras aan te zien ook aanwezig. Zelfs in verenigingen en organisaties die actief zijn in de opvang van asielzoekers en nieuwe migranten, leven hevige vooroordelen betreffende een bepaalde groep immigranten van een bepaalde nationaliteit of betreffende personen van een bepaald continent. Deze vooroordelen kunnen positief zijn, zoals dit bij voorbeeld het geval is voor de asielzoekers uit bepaalde landen van Centraal- en Oost-Europa die dikwijls de reputatie hebben intelligenter te zijn en zich sneller aan de nieuwe omgeving aan te passen dan anderen omdat ze hoger opgeleid zijn. Wanneer deze vreemdelingen geassocieerd worden met groepen van georganiseerde misdaad (Russische of Albanese maffia) dan slaat deze gunstige mening om in zijn tegendeel. De vooroordelen zijn dikwijls negatiever wat de personen uit de Sub-Saharaanse regio's van Afrika betreft, van wie de intelligentie en de eerlijkheid vaak in twijfel worden getrokken. De koloniale vooroordelen over hen worden vaak weer uitgesproken. Twee vaststellingen komen duidelijk naar voren. In de eerste plaats bestaat wel degelijk de neiging om de ander in zijn eigenaardigheid en zijn ras op te sluiten. Deze neiging past in de uitlatingen van verwerping, zowel als in die van solidariteit. In de tweede plaats is er één groep of eerder een geheel van personen die als een groep beschouwd worden, en die iedereen tegen zich in het harnas heeft gejaagd: dat zijn de woonwagenbewoners of de Zigeuners. Over hen gaan de meest negatieve oordelen rond, hoewel ze tegelijkertijd voor veel waarnemers hun mysterie bewaren en ze schijnen dan ook moeilijk te doorgronden te zijn.

2. Gecontrasteerde situaties

De conclusies van het onderzoek hebben betrekking op een beperkt aantal open centra: het centrum van het Rode Kruis in Fraipont, het federale opvangcentrum in Rixensart en het federale centrum Het Klein Kasteeltje. De geschiedenis van het ontstaan van open centra, behalve die van Het Klein Kasteeltje, lijkt aan te tonen dat de oprichting van de centra steeds met de zeer duidelijke angst van de bewoners, vooral de buurtbewoners en de gemeentelijke overheid gepaard gaat. Tijdens de periode van installering is de oppositie zeer hevig en soms spontaan en niet-georganiseerd maar soms wordt ze ook door de gemeentelijke overheid zelf georganiseerd. Het syndroom NIMBY (Not In My Back Yard) is iedere keer weer te bespeuren. Deze oppositie heeft wel de neiging met de tijd te verminderen, zonder evenwel absoluut te verdwijnen. De geschiedenis van de installering van een centrum beïnvloedt de latere relaties tussen het centrum, de onmiddellijke burens, de bewoners en de gemeentelijke overheid. Daar waar de oppositie tegenover het centrum georganiseerd was en met name door de gemeentelijke overheid, zoals in Rixensart, is de pacificatie dikwijls slechts oppervlakkig; een bedekte oppositie komt in de plaats van de openlijke oppositie. Anderzijds worden de sporadische angsten van het begin opgeheven, zoals dit in Fraipont het geval was. De situatie van Het Klein Kasteeltje is iets anders. Het gaat hier om een uitzondering, want dit centrum wordt eerder als een enclave beschouwd. Er bestaat

geen enkel contact tussen het personeel van het centrum en de gemeentelijke overheid. Het is een symbool van non-territorialiteit en in die zin is het een uitzondering. Aan de afwezigheid van contacten met de gemeentelijke overheid wordt de afwezigheid van contacten met de buurtbewoners toegevoegd.

Bij het verzamelen van gegevens en de analyse van de interacties tussen asielzoekers en bewoners zijn we uitgegaan van drie thematieken (het samenwonen, het beheer van de publieke ruimte en de inkomsten) en op basis hiervan kunnen we conclusies trekken voor elke site. De sociale relaties komen inderdaad anders tot stand in de gemeenten zonder centrum dan in de gemeenten met een centrum. In het laatste geval is de uitdrukking van wantrouwen het sterkst voelbaar, omdat de asielzoekers die bijna de enige buitenlanders zijn, snel te herkennen zijn. Daarentegen is de angst voor de nieuwkomers vager in de gemeenten zonder centrum. Hoewel de angst voor de vreemdeling met de tijd verminderd is in Fraipont en dit dankzij een enorm bemiddelingswerk van de gemeentelijke instellingen (centrum, gemeente en politie) en dankzij het feit dat de asielzoekers onzichtbaar zijn geworden, heeft de duidelijke verwerping die in Rixensart tijdens de installering voelbaar was, plaats gemaakt voor een gevoel van berusting. In de wijken zoals Sainte-Marguerite en Bockstaal bestaat er een soort continuüm tussen de buitenlander die er permanent verblijft en die waarschijnlijk ook de Belgische nationaliteit heeft, de juist aangekomen buitenlander en de asielzoeker. In die ruimtes spelen de verschillende juridische condities van de buitenlanders nauwelijks een rol. De sociale interacties ontstaan voornamelijk in een multiculturele sociale ruimte, waar de mensen eerder op grond van werkelijk of ingebeeld nationale of etnische identiteit worden gekenmerkt. De geschiedenis van de buurt wordt soms aangehaald als men een etnische stratificatie wil geven die overeenkomt met het aantal jaren dat men al in de buurt woont of die overeenkomt met een migratiegolf. Het dagelijkse taalgebruik is doorspekt met etnische categorisaties om plaatsen (straten), groepen (netwerken van sociabiliteit) of individuen (met wie men omgaat of die men vermijdt) aan te duiden. In deze twee wijken en vooral in Sainte-Marguerite geeft de competitie in een onzekere omgeving eerder aanleiding tot definities op grond van etnische en culturele kenmerken dan op grond van sociale kenmerken. De asielzoekers schijnen in deze multiculturele context in de massa op te gaan en zijn niet het slachtoffer van een speciale behandeling. In Ottignies is de buitenlander sterk gevaloriseerd omdat hij met het positieve beeld van de student verbonden wordt. Maar alleen al het noemen van de aanwezigheid van zigeuners in de gemeente roept racistische uitlatingen op, waardoor de charme van de multiculturele valorisatie wordt verbroken om de eenvoudige reden dat deze groep een gevaar betekent voor de sociale cohesie.

Toch moeten deze algemene vaststellingen en de resultaten van het onderzoek zoals die uit de transversale analyse naar voren komen, niet al te letterlijk genomen worden. Inderdaad, generaliseren is een hachelijke zaak in de wetenschap in het algemeen en in de sociale wetenschappen in het bijzonder. Het kwalitatieve onderzoek ging over zes plaatsen (drie plaatsen met een centrum en drie zonder) en het is moeilijk deze resultaten te extrapoleren tot andere gemeentelijke contexten van het land. Bovendien veranderen de interacties met de tijd. Wat wij hebben opgemerkt heeft zeker een evolutie gekend, met name omdat de manier waarop de dossiers van asielzoekers behandeld worden, veranderd is en omdat het opvangbeleid een beroepsmatiger aanpak krijgt. Bovendien is er waarschijnlijk sprake van een aan de methode verbonden effect: inderdaad, drie maanden etnografische arbeid met tot slot collectieve gesprekken waarin de officiële instellingen duidelijk beter vertegenwoordigd waren, heeft de uitdrukking van de bewoners die ondervertegenwoordigd waren, zeker afgezwakt. De resultaten van dit onderzoek

kunnen echter vergeleken worden met die van de onderzoekteams in het Noorden van het land die met een iets andere methode gewerkt hebben. Indien gelijkaardige vaststellingen naar voren zouden komen in de Franstalige en Nederlandstalige studie, dan zou de mogelijkheid om te generaliseren zeker veel groter zijn.

Onze resultaten moeten in het licht van de vier, in de transversale rapporten behandelde probleemstellingen gezien worden, dat wil zeggen de constructie van de categorieën van het anderszijn, de sociale interacties tussen de plaatselijke bevolking en de “nieuwe” migranten, de sociale veranderingen die door de asielzoekers en de “nieuwe” migranten blootgelegd zijn en het openbare beheer van de aanwezigheid van de asielzoekers op het grondgebied van de gemeente of de buurt. De plaatselijke bevolking wordt met twee soorten situaties geconfronteerd: of ze ontmoet de asielzoekers in een open centrum (bron van concentratie) of ze ontmoet geïsoleerde asielzoekers. De gekozen methode maakt het onder andere mogelijk het verschil te testen dat door het al of niet bestaan van een open centrum veroorzaakt wordt in verband met de vier duidelijke probleemstellingen die uit de empirische observatie in de uitgekozen sites naar voren gekomen zijn.

3. De constructie van de categorieën van het anderszijn

Zoals verwacht kon worden, is de aan- of afwezigheid van een open centrum belangrijk om het proces van de constructie van het anderszijn te begrijpen die de asielzoekers en de “nieuwe” migranten op plaatselijk niveau doormaken. In zekere zin vereenvoudigt de aanwezigheid van een centrum voor asielzoekers de dingen voor de plaatselijke bevolking. De inwoners van het centrum worden in een eerste tijd ondubbelzinnig “*vluchtelingen*” of asielzoekers genoemd. In de gemeenten en buurten waar de asielzoekers in gewone huizen leven daarentegen, kan de plaatselijke bevolking moeilijker een onderscheid maken tussen de categorie vluchtelingen en asielzoekers. Dat is nog meer het geval in de traditionele immigratiebuurten zoals Bockstael en Sainte-Marguerite, waar groepen leven die uit de opeenvolgende immigratiegolven voortkomen. Het is daar voor de asielzoeker als zodanig gemakkelijker niet op te vallen, maar hij is wel onderworpen aan andere vormen van categorisatie (etnische, nationale, morele en raciale) die hem noodzakelijkerwijs naar een anderszijn verwijzen.

Het eerste negatieve attribuut van een asielzoeker is het feit dat hij geen werk heeft. De basis van zijn statuut, namelijk een individu te zijn die de gastvrijheid van een ander land vraagt omdat hij in zijn eigen land achtervolgd wordt, is maar nauwelijks aanvaard, tenzij de bewoners aan de geschiedenis van de asielzoeker een collectief drama kunnen hechten dat door de media in de belangstelling is gebracht (de Kosovaren die voor de oorlog in Joegoslavië vluchten). Anderzijds wordt zwart werken door een clandestiene migrant of asielzoeker heel algemeen getolereerd omdat een vreemdeling die werkt fundamenteel een legitieme vreemdeling is. De definitie van de vreemdeling is gelijk een normatieve definitie, die bijdraagt tot het stigmatiseren van de vreemdeling. De gestigmatiseerde vreemdeling is degene aan wie men de attributen van profiteur, van onaangenaam, lawaaierig, vuil, gewelddadig, gevaarlijk en misdadig toeschrijft. Deze attributen geven vorm aan de sociale relaties, rechtvaardigen de ontmoetingen met de ander of het op afstand houden van hem. Al naar gelang de context worden de contacten tussen de bewoners en de asielzoekers anders gelegd. In plaatsen zonder centra en waar de kinderen van immigranten wonen (Sainte-Marguerite en Bockstael), komt de hiërarchie tussen oude en nieuwe immigranten op basis van de proximiteit tot stand. Deze kan sociaal van aard zijn (de mensen hebben dezelfde

sociale afkomst) of historisch (de mensen zijn op hetzelfde moment geïmmigreerd of hebben dezelfde etnische oorsprong). Deze hiërarchie is dan horizontaal. In de plaatsen met een centrum en waar de asielzoekers noch de gemeenschappelijke geschiedenis noch de sociale proximateit met de bewoners delen, is de hiërarchie tussen "zij" en "wij" eerder verticaal. Het zou echter gevaarlijk zijn te beweren dat de aan- of afwezigheid van een centrum de enige en fundamentele variabele is om de verschillende vormen van categorisering te verklaren waarvan de asielzoekers het doelwit zijn. Men kan de hypothese formuleren dat wat de media en de politici zeggen ook van essentieel belang is.

4. De sociale veranderingen

In de sociologie van de migratie is de hypothese van de "spiegelfunctie" van de immigratie wel bekend (Allal, Buffard, Marié, 1977). Deze stelt dat de studie van de migratie in een gegeven maatschappij een spiegelbeeld geeft van die maatschappij zelf en het dus mogelijk maakt de werking van die maatschappij zelf te onderzoeken. De geldigheid van die hypothese is in dit onderzoek onmiskenbaar: het bestuderen van de interacties tussen asielzoekers en de plaatselijke bevolking heeft ons ertoe gebracht ons vragen te stellen over de sociale veranderingen in de bestudeerde plaatsen. Met andere woorden: de aanwezigheid van asielzoekers toont heel goed welke objectieve en/of subjectieve sociale veranderingen er in een gegeven maatschappij plaatsvinden.

Veel plaatselijke persoonlijkheden brengen de aanwezigheid van asielzoekers, of het nu in een centrum is of niet, duidelijk in verband met een bredere sociale en politieke dynamiek in de hele wijk of gemeente. Als men wil weten hoe ideeën over de degradatie tot stand komen, ziet men dat het gebrek aan burgerzin (onbeschoftheid) en de onveiligheid een belangrijke rol spelen. Het gebrek aan burgerzin (de onbeleefdheid of onbeschoftheid) kan gezien worden als het verbreken van gangbare manieren (gewoonten) tijdens de interacties tussen burens (de manier waarop men elkaar groet): het kapotmaken van het stedelijke meubilair, het vervuilen van openbare ruimten, het verschijnen van niet geautoriseerde stortingsplaatsen met afval, het binnendringen in de privé-sfeer, enz. De uitlatingen over het gebrek aan burgerzin overheersen in de plaatsen waar de lokale bevolking heel krachtig het bestaan van " een ingebeelde homogene gemeenschap" uitdrukt (Fraipont en Rixensart), die door de vreemdelingen in gevaar zou worden gebracht. In de plaatsen zonder centrum (Bockstael en Sainte-Marguerite) hoort met deze uitlatingen over het gebrek aan burgerzin ook wel, maar ze zijn niet automatisch verbonden met de aanwezigheid van asielzoekers. In de meest gedegradeerde sociale ruimten wordt het vandalisme ervaren als het gevolg van een desinvesteren van de openbare macht en van het feit dat de politieke overheid niet meer doet wat ze moet doen

In de gemeenten waar een centrum geopend is, was het verzet van de inwoners dikwijls het gevolg van de angst voor een objectieve en subjectieve degradatie. De aankomst van asielzoekers in de residentiële buitenwijken van de stad (Rixensart en Fraipont) wordt door de inwoners uitgelegd als een mogelijke bron van objectieve degradatie. De onmiddellijke burens van het centrum drukken dit gevoel met de meeste kracht uit. Deze objectieve degradatie zou liggen in het feit dat hun huis aan waarde zou verliezen door de opening van een centrum en in de algemene waardevermindering van de wijk waar een dergelijk centrum gevestigd is. De subjectieve degradatie ligt meer in het feit dat de identiteit van de wijk en de inwoners zou veranderen. Het openen van een centrum stelt een vreemd element voor dat de sociale vooruitgang van de inwoners

komt verstoren. Deze ideeën worden echter niet alleen uitgesproken in wijken waar een centrum gevestigd is. Men kan ze ook in Ottignies horen. Deze ideeën lijken er het bewijs van te zijn dat de aanwezigheid van asielzoekers en gestigmatiseerde vreemdelingen bij de inwoners van de rijkere woonwijk vooral de angst doet ontstaan hun identiteit van sociaal welslagen te verliezen. In de vervallen of gedegradeerde sociale ruimten (Sainte-Marguerite, Bockstael en Het Klein Kasteeltje) neemt de waardevermindering een andere vorm aan. Deze wordt zichtbaar door het feit dat de meest "bepaalde" winkels worden vervangen door winkels met "minder prestige" en dat de oude inwoners vertrekken en plaats maken voor nieuwe. De declassering wordt vooral slecht ervaren door de mensen die in die transitruimten verblijven en die om economische redenen niet kunnen verhuizen. Het gevoel van declassering is voor alle inwoners in alle plaatsen heel nauw verbonden met het feit dat de staat niet meer in de wijk investeert (investeringsbeperking van de Staat), wat aanleiding geeft tot verarming van de gedegradeerde wijken of tot waardevermindering van de woonwijken aan de rand van de stad. De inwoners voelen zich door de politieke overheid ofwel in de steek gelaten ofwel verraden.

5. Sociale interacties

Uit het onderzoek is gebleken dat de aan- of afwezigheid van een open centrum onmiddellijk de mogelijkheden bepaalt om de werkelijke sociale interacties tussen de plaatselijke bevolking en de asielzoekers te ontwikkelen. Zelfs wanneer het om open centra gaat, in tegenstelling tot de gesloten centra, en dat de asielzoekers in theorie het centrum kunnen verlaten in overeenstemming met het huishoudelijke reglement van het centrum, stelt een centrum toch een soort fysieke grens voor, een concrete hindernis in de ontwikkeling van de relaties tussen de mensen die in en degenen die buiten het centrum leven. De gebouwen van de centra vormen zo de "sociale omheining" om met de woorden van Weber te spreken. In de plaatsen met een centrum is dat wat er tijdens de installering gebeurd is, doorslaggevend in het ontstaan van de sociale relaties. Daar waar het verzet en de vijandigheid het duidelijkst waren, komen de sociale relaties het moeilijkst tot stand.

Door de uitspraken over vandalisme en onzekerheid komen de sociale contacten moeilijker tot stand en ontstaat er een klimaat van spanning. Het verbinden van immigratie met criminaliteit of immigratie met misdaad (Rea, 2000) heeft als onmiddellijk effect dat de vreemdelingen op afstand worden gehouden. Deze niet steeds gefundeerde uitlatingen worden door roddelpraatjes in het leven gehouden en zodoende worden de sociale grenzen opgetrokken. Bovendien toont het onderzoek duidelijk aan dat het overschrijden van de normen minder afhangt van *wat* wordt overschreden dan van de kenmerken van *wie* de normen overschrijdt. Zo wordt bij voorbeeld in de plaatsen met een centrum de geluidshinder die veroorzaakt wordt door de buurtbewoners, veel makkelijker aanvaard dan deze die veroorzaakt wordt door de bewoners van het centrum, zelfs als deze laatste objectief gezien minder lawaai maken. Met de tijd vermindert de angst dat de aanwezigheid van asielzoekers het vandalisme verhoogt en dan kunnen langzamerhand contacten gelegd worden. In dat proces is de houding van de publieke overheid eveneens belangrijk, omdat ze de uitlatingen over de onveiligheid kunnen legitimeren of ontzenuwen. In de gedegradeerde plaatsen zijn de uitlatingen over de onveiligheid vager en minder direct verbonden met de asielzoekers. Het vandalisme wordt eerder in verband gebracht met personen die een asociaal gedrag vertonen en de onveiligheid met groepen delinquenten of misdadigorganisaties. Er wordt een groot verschil opgemerkt tussen de wijken in de steden zelf en die in de buitenwijken. Zodra de openbare ruimten (straat, plein, weg, enz.) als een uitbreiding van de privé-ruimte gezien worden, zoals dit het geval is in de buitenwijken of in plaatsen net buiten de steden, ligt de grens

van de aanvaardbaarheid van het overschrijden van de normen veel lager en zijn de normen veel hoger gesteld. Zo stellen bij voorbeeld in Bockstael de vele clandestiene vuilnisstortplaatsen een sociaal probleem voor, terwijl in Fraipont twee lege bierblikjes op een weg de hevige reactie van de buurtbewoners veroorzaken.

De interacties tussen de inwoners en de asielzoekers zijn van drieërlei aard: de vermijding, het op afstand houden, en de interculturele uitwisseling. Het vermijdingsgedrag wordt regelmatig opgemerkt in de plaatsen met een centrum of in de mooie woonwijken (Fraipont, Ottignies en Rixensart). De asielzoekers worden onzichtbaar gemaakt en de buurtbewoners herleiden de contacten tot een minimum. Indien et toch contacten plaatsvinden, zijn ze meestal uit noodzaak ontstaan. De winkeliers zijn zo veel vaker in contact met de asielzoekers; hun aanvankelijke vrees gaat soms over in sympathie voor de personen die ze regelmatig ontmoeten. De nieuwe procedure voor asielaanvraag waardoor men minder lang in de centra verblijft, heeft, gezien de voortdurende *turn over* van asielzoekers, anderzijds tot gevolg dat het wantrouwen niet wordt opgeheven. Het vermijdingsgedrag is een praktijk om de risico's te verminderen. De inwoners die deze praktijk toepassen, scheppen een afstand van misprijzen. Het contact wordt geweigerd omdat de ander als minderwaardig wordt beschouwd. Het op afstand houden is de meest voorkomende praktijk in de gedegradeerde sociale plaatsen (Sainte-Marguerite, Bockstael en Het Klein Kasteeltje). In de plaatsen zonde centra lopen de asielzoekers door de straten. Theoretisch bestaat de mogelijkheid dat de asielzoekers en de plaatselijke bevolking elkaar ontmoeten. Maar duurzame relaties zijn echter niet de norm. In de immigratiebuurten zoals Sainte-Marguerite en Bockstael, komen de asielzoekers in wijken waar het naast elkaar leven van de plaatselijke bevolking en de immigranten soms problematisch en gespannen is. De plaatselijke bevolking, en vooral de inwonende immigranten zijn bang met de nieuwkomers geassimileerd te worden. Uit angst hun identiteit en hun sociale opgang teloor te zien gaan, scheppen de inwoners bewust een afstand tussen henzelf en de nieuwe immigranten, waaronder de asielzoekers. Het activeren van vooroordelen is één van de middelen om afstand te scheppen en een grens tussen "*wij*" en "*zij*" te trekken.

Uit de studie van de plaatsen is eveneens gebleken dat er in alle plaatsen interculturele uitwisselingen ontstaan. Meestal geven de inwoners door hun wens tot contact aanleiding tot deze uitwisselingen. Hier blijken de kinderen gemakkelijk contacten te leggen. De aanwezigheid van kinderen van asielzoekers in de scholen biedt dikwijls de gelegenheid sociale contacten op te bouwen. Andersom schijnen de contacten te verminderen als het onderwijs in de centra zelf wordt gegeven. In de plaatsen zonder centra is de school een teken van de aanwezigheid van asielzoekers; ze maakt hen zichtbaar. Een verschil in valorisatie van de interculturele uitwisselingen schijnt naar voren te komen: de sociale diversiteit van Bockstael maakt de valorisatie van interculturele uitwisselingen gemakkelijker. Anderzijds worden in Sainte-Marguerite en Het Klein Kasteeltje, waar de sociale en economische omstandigheden moeilijke zijn, de nieuwkomers beschouwd als nieuwe concurrenten in de strijd voor het verkrijgen van financiële middelen.

Als er een actief verenigingsnetwerk en een goede wil van de plaatselijke politieke overheid en van de directie van de centra bestaat, dan wordt over het algemeen de totstandkoming van positieve en werkelijke interacties tussen de asielzoekers en de plaatselijke bevolking bevorderd. Bovendien kunnen de aan de schoolplicht onderworpen kinderen van asielzoekers de contacten tussen hun ouders en die van hun medeleerlingen vergemakkelijken.

6. Het openbare beleid betreffende de aanwezigheid van asielzoekers.

In dit opzicht moet een essentieel verschil tussen de bestudeerde plaatsen met een centrum en die zonder centrum opgemerkt worden. De aanwezigheid van een centrum symboliseert de aanwezigheid en de actie van de Staat op het gebied van het asielbeleid, terwijl het in de plaatsen zonder centrum moeilijker lijkt een onderscheid te maken tussen het immigratiebeleid en het integratiebeleid in het algemeen en het beleid aangaande de bijzondere aanwezigheid van de asielzoekers. In de plaatsen zonder centrum berust het openbare beleid onmiddellijk op de openbare instellingen (OCMW, scholen enz.) en op de verenigingen en associatieve groeperingen.

De studie van de plaatsen met centra toont duidelijk aan dat het aanvaarden van de centra in ruime mate afhangt van de wijze waarop het centrum ingericht is, het aantal asielzoekers ervan en de geografische nabijheid van het centrum. Ten eerste, wanneer het inrichten van een centrum als een direct door de centrale Staat opgelegde beslissing wordt gevoeld die geen enkele ruimte voor de onderhandeling overlaat, dan zijn de kansen dat het centrum door de plaatselijke overheid en bevolking wordt geaccepteerd, kleiner dan wanneer een goede en constante dialoog tussen alle betrokken partijen plaats heeft gehad vóór de opening van het centrum. Ten tweede, hoe kleiner een centrum is hoe minder asielzoekers het telt, hoe makkelijker het door de plaatselijke bevolking aanvaard schijnt te worden. Bepaalde plaatselijke instanties schijnen te werken met een zekere grens van verdraagzaamheid. Daarbij komt dat centra waarin hele families verblijven steeds verkozen worden boven centra waarin vooral mannen leven. Ten derde, hoe verder een centrum verwijderd is van de leefwereld van de plaatselijke bevolking, hoe onverschilliger deze laatste is ten opzicht van de aanwezigheid van het centrum. De nabijheid van een centrum veroorzaakt echter het syndroom NIMBY, zelfs als de plaatselijke bevolking aanvankelijk gevoelig is voor de asielkwestie. De manier waarop een centrum wordt geleid is eveneens belangrijk om inzicht te krijgen in de mate waarin in het centrum in het plaatselijke netwerk wordt aanvaard.

In Fraipont en Rixensart overheerst het idee dat het centrum in zijn omgeving moet worden opgenomen, terwijl Het Klein Kasteeltje als een echte enclave functioneert, zonder contact met de buurtbewoners en zonder contact met de plaatselijke overheid en instellingen. Er wordt in het beheer van de centra, om organisatorische redenen, dikwijls de voorkeur gegeven aan een vorm van autarchie, die een vorm van beheer is waarbij de risico's voorspelbaar zijn. De directie en het personeel van de centra geven er de voorkeur aan het welzijn van de asielzoekers in hun infrastructuur zelf te bevorderen, liever dan de relaties met de buurtbewoners of de plaatselijke bevolking te bevorderen. De door het federale Ministerie gefinancierde buurtinitiatieven maken echter wel punctuele contacten met de buitenwereld mogelijk. Het openbare beleid van het centrum beantwoordt aan twee strategieën: strategie van de actie (openstellen van het centrum voor de omgeving) en strategie van reactie (antwoord op de vragen van verenigingen of buurtbewoners).

7. Op weg naar "goede praktijken"

Sedert de opstelling van het spreidingsplan is het de wil van de regering de last te verlichten van gemeenten die het grootste aantal asielzoekers opnemen en tegelijkertijd de mogelijke bronnen van spanning tussen de burgers en de kandidaat-vluchtelingen te verminderen. Deze politiek heeft tot gevolg gehad dat veel open centra geschapen werden die ofwel door de federale overheid (Ministerie van Sociale Integratie), of door het Rode Kruis, of door andere niet gouvernementele

organisaties beheerd worden. De opvangcapaciteit van die centra is tot 2002 voortdurend toegenomen. Het openen van die centra is niet altijd zonder problemen geschied. In sommige plaatsen heeft de opening van die centra vijandige reacties van de inwoners of soms van de gemeentelijke overheid verwekt.

Sinds de nota van de ministers van Binnenlandse Zaken en van Sociale Integratie van 24 september 1999 openbaar is, wil de regering de opvang van de kandidaat-vluchtelingen verbeteren, met name door de opvangcapaciteit van de open centra te verhogen en de heroriëntering van diezelfde kandidaat-vluchtelingen naar de OCMW's te verminderen. Deze politiek gaat gepaard met een andere maatregel die erin bestaat de minimumtoelage te vervangen door materiële hulp. Deze twee maatregelen hebben verstrekkingen gevolgen voor de kandidaat-vluchtelingen én voor de openbare mening. Voor de kandidaat-vluchtelingen betekent deze maatregel dat ze zich niet meer vrij in de gemeente kunnen komen vestigen, maar dat een tijdelijk verblijf in een open centrum een verplicht onderdeel is van de asielprocedure. Bovendien kunnen ze niet meer gebruik maken van de sociale hulpverlening. Hun bestaansmiddelen hangen rechtstreeks af van het feit dat ze met een open centrum verbonden zijn. Voor de openbare mening en de plaatselijke overheid zorgt deze politiek ervoor dat de ruimten waar kandidaat-vluchtelingen wonen duidelijk omschreven zijn en dat de gemeenten de kosten kunnen verminderen die de aanwezigheid van kandidaat-vluchtelingen met zich meebrengt.

Gezien het feit echter dat de mogelijkheden om nieuwe open centra in te richten om budgettaire redenen beperkt zijn en eveneens omdat de centra vijandige reacties oproepen bij de bevolking, heeft de regering de mogelijkheid overwogen de asielzoekers in individuele woningen te huisvesten, die het eigendom van de staat zijn. Deze politiek van spreiding, gekoppeld aan het vervangen van de vitale minimumtoelage door een materiële hulp, schijnt de steun van bepaalde gemeenten te krijgen. Sommige zien er een goed alternatief voor de eventuele inplanting van een centrum op hun grondgebied in, evenals een middel de financiën van de gemeente wat te verbeteren, aangezien de federale instanties financiële middelen hebben voorzien voor gemeenten waar centra zijn ingericht.

Is deze politiek de goede? Welke "goede praktijken" kunnen voorgesteld worden om ze te verbeteren? Op grond van dit empirische onderzoek in zes plaatsen is het onmogelijk deze vraag afdoende te beantwoorden. Het doel van dit onderzoek was trouwens niet de asielpolitiek van België systematisch te evalueren. Welke "goede praktijken" kan men voorstellen om deze politiek te verbeteren? Zonder ons voor of tegen open centra voor asielzoekers uit te spreken, wat het debat over de fundamentele hervorming van de asielprocedure van de regenboogregering (1999-2003) opnieuw zou doen opvlaien (een hervorming die in het programma van Verhofstadt II niet meer aan de orde van de dag is), stellen de onderzoeksresultaten ons toch in staat enkele mogelijkheden te opperen om acties te ondernemen of om over de problematiek na te denken. Enkele voorstellen komen overeen met het werk van het Federaal Agentschap voor de Opvang van Asielzoekers, dat sedert 2002 operationeel is. Ondanks de verschillen en tegenstrijdige meningen over de asielpolitiek in België, berusten alle voorstellen op het idee dat alle partijen die bij het asielbeleid betrokken zijn, een politiek behartigen die de sociale cohesie respecteert en die de spanningen tussen de plaatselijke bevolking en de asielzoekers vermindert.

In dit kader worden specifieke voorstellen geopperd al naar gelang het om een plaats met een centrum of zonder centrum gaat. In de plaatsen met een centrum lijkt het essentieel te zijn te

handelen voordat er een centrum gevestigd wordt. Elke keer dat een nieuw centrum opgericht moet worden, zou men moeten nagaan of zoiets haalbaar is, rekening houdend met de plaatselijke geschiedenis en de sociale, economische en huisvestingskenmerken van de buurt. Voor de beslissing genomen wordt een centrum te openen en tijdens de openingswerkzaamheden, moet er intensief gecommuniceerd worden met de plaatselijke bevolking en overheid. Men zou verschillende middelen moeten gebruiken om de inwoners op de hoogte te stellen van de te voorziene reacties op de aanwezigheid van asielzoekers. Een grotere helderheid zou moeten bestaan aangaande de aan de gemeenten toegekende budgetten om de kosten van een opening te dekken. Wat gezien wordt als een risicofactor, bij voorbeeld de aanwezigheid van mannen alleen, of als gunstige factor, bij voorbeeld de aanwezigheid van kinderen, zou deel uit moeten maken van de strategieën om de contacten met de buurtbewoners of plaatselijke bevolking te bevorderen.

Wat de plaatsen zonder centrum betreft zou de problematiek van de asielzoekers beter moeten worden opgenomen in de plaatselijke integratievoorzieningen. Positieve acties zouden kunnen worden gevoerd om de asielzoekers op zeer bepaalde wijze in te lichten over deze voorzieningen en hen aan te moedigen hun plaats te vinden, zij het een voorlopige, in plaatselijke verenigingsnetwerk. De OCMW's zouden ook beter gesteund moeten worden in hun hulpverlening aan de asielzoekers.

Deze enkele voorstellen zouden de sociale cohesie op plaatselijk niveau zeker kunnen verbeteren, maar zij doen niets af aan de noodzaak de opvangpolitiek van asielzoekers voortdurend te evalueren, zoals trouwens ieder ander politiek beleid.

Bibliographie

- ALLAL T., BUFFARD J.-P., MARIE M (1997), *Situations migratoires*, Paris, Editions Galilée
- CASTLES S. (2002), «Migration and Community Formation under Conditions of Globalization », *International Migration Review*, vol. 36, n°4, pp. 1143-1168.
- MARTINIELLO M. (1993), « Pour une sociologie de la situation post-migratoire en Belgique », in MARTINIELLO M., PONCELET M. (Dir.), *Migrations et minorités ethniques dans l'espace européen*, Bruxelles, De Boeck Université, pp. 167-185.
- REA A (2000), « Immigration et délinquance : usage politique d'une association symbolique », in BRION F., SCHAUT Ch., TIXHON A. et REA A. (Eds), *Mon origine, mon délit. Criminalité et criminalisation de l'immigration*, Bruxelles, De Boeck/Pol-His, pp.39-87.
- ROBERTSON R. (1995), « Glocalization : Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity » in FEATHERSTONE M., LASCH S and ROBERTSON R. (Eds), *Global Modernities*, London, Sage, pp. 25-44.